

го самоврядування, засобами масової інформації, неурядовими й громадськими організаціями, місцевими громадами, іншими соціальними інституціями усіх рівнів.

Підвищення ролі таких органів, як Національна тристороння соціально-економічна рада (НТСЕР), її структур регіонального (територіального) рівня як тристоронніх органів соціального діалогу, та Національна служба посередництва і примирення (НСПП) сприятимуть вирішенню вище визначених завдань.

Реалізація наведених вище напрямів удосконалення правового регулювання і практики соціального діалогу дозволить підвищити його якість, сформуванню сучасну законодавчу базу

в цій сфері, створити передумови для забезпечення гармонізації національних стандартів якості трудового життя громадян з європейськими, вдосконалення системи взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства.

The article is devoted to the analysis of modern trends of development of social dialog as factor of building of civil society. The international approaches in relation to expansion of its sphere and circle of participants were considered. Forming of national legal base on social dialog is explored, and the most essential priorities and prospects of its improvement are defined.

Калашнікова Є.Д., Стефанишин Б.М.

ПРОДОВОЛЬЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ ЗА УМОВ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкрито сутність економічної категорії «продовольче забезпечення» як складової продовольчої безпеки, висвітлено її трактування в економічній літературі, структуру й специфіку функціонування на регіональному рівні в умовах ринку та зв'язок з іншими категоріями.

Ключові слова: *продовольча проблема, продовольча безпека, продовольче забезпечення, продовольче самозабезпечення регіону.*

I. Вступ. Важливим чинником успішного соціально-економічного розвитку регіону є його належне продовольче забезпечення. Як важлива складова частина державної політики, продовольче забезпечення зачіпає різнобічні аспекти життєдіяльності окремої людини, родини, села, міста, регіону й держави в цілому. Вона поєднує вузлові проблеми макроекономічного розвитку й зростання з питаннями розвитку економіки регіону та місцевих муніципальних утворень. Продовольче забезпечення – це не тільки загальнодержавна, а в першу чергу конкретна регіональна проблема, пов'язана із забезпеченням життєдіяльності людини, що робить її дослідження особливо актуальною.

Вагомий внесок у теорію й практику про-

довольчого забезпечення у нашій країні внесли такі фахівці, як: Боршевський П.П., Балабанов В.С., Білик Ю.Д., Данилишин Б.М., Дейнеко Л.В., Дорогунцов С.І., Крисанов Д.Ф., Лисецький А.С., Онисько С.М., Саблук П.Т., Трегобчук В.М., Чернюк Л.Г., Пасхавер Б.Я. та ін. Визначаючи теоретичну і практичну цінність накопичених наукових здобутків, слід відзначити, що проблема продовольчого забезпечення в сучасних умовах розглядалась переважно в контексті продовольчої безпеки, функціонування агропромислового комплексу і ринків продовольчих товарів, тоді як усталеного підходу до створення чіткого системного дослідження питань продовольчого забезпечення за роки незалежності практично не проводилося. Це обумовлює актуальність визначеної теми, зростання її значущості як в контексті економічного, адміністративного реформування, так і в умовах інтеграції до світових економічних структур.

II. Постановка проблеми. Метою даної статті є аналіз важливих методологічних аспектів дослідження продовольчого забезпечення регіону, серед яких є висвітлення сутності категорії «продовольче забезпечення регіону», її зв'язок та співвідношення з такими категоріями як «продовольча проблема»,

«продовольча безпека», «продовольче самозабезпечення», дослідження та систематизація сучасних підходів щодо визначення ролі самозабезпечення та імпорту продовольства в продовольчому забезпеченні і формування системи індикаторів рівня продовольчого забезпечення регіону.

III. Результати. Продовольча проблема має давнє історичне коріння і постійно розглядається в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених як одна з першочергових глобальних проблем людства, так із точки зору невід'ємних складових національної економічної безпеки. Особливо активно ця проблема почала досліджуватися зарубіжними і вітчизняними вченими в середині 70-х років минулого століття у зв'язку з прогресивними соціально-економічними процесами, які відбувалися в молодих країнах, що одержали економічну і політичну самостійність. Ця проблема не обминула й Україну, яка з набуттям незалежності у 90-х роках зіткнулася не тільки з енергетичною та фінансовою, а й продовольчою проблемою. Загострення продовольчої проблеми було зумовлено низкою негативних тенденцій, серед яких найважливішими були: скорочення виробництва, зростання безробіття, різке згортання виготовлення сільськогосподарської продукції і випуску продуктів харчування, обвальне падіння купівельної спроможності українського населення, істотне зростання обсягів імпорту продовольчих товарів та ін. [1,247]. Такі негативні явища вимагали невідкладного пошуку шляхів ефективного її вирішення та формування науково обгрунтованого продовольчого забезпечення.

Слід зазначити, що термін „продовольче забезпечення», що вживався в умовах командно-адміністративної системи, в нових умовах господарювання набув нового змісту і потребує розкриття з огляду сутності як економічної категорії ринкової економіки, так і з точки зору методології його дослідження. На сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення самого поняття «продовольче забезпечення». Більшість дослідників, як правило, чітко не розмежовують категорії «продовольче забезпечення» і «продовольча безпека». Категорія «продовольча безпека» по різно-

му трактується в економічній літературі. Різні підходи щодо її визначення базуються на орієнтації або на імпорт продуктів харчування, або на самозабезпечення ними, або на поєднання імпорту й власного виробництва продовольчих товарів. Відповідно до найпоширенішого у світі визначення, продовольча безпека досягається шляхом забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства.

Продовольча безпека, таким чином передбачає: фізичну доступність, економічну доступність продовольчих товарів і безпеку харчування.

Фізична доступність означає можливість одержання продовольчих товарів, які є в наявності на території країни в необхідному обсязі й асортименті (відповідно до прийнятих норм споживання), а їхнє надходження до споживача здійснюється безперебійно. Досягнення цієї умови забезпечується за рахунок державного контролю за зовнішніми й внутрішніми поставками, а також наявними запасами продуктів харчування.

Економічна доступність продовольства, визначається можливістю кожного громадянина країни незалежно від віку, майнового й посадового положення мати достатній рівень доходів для придбання мінімального набору продуктів харчування. Досягнення цієї умови забезпечується як за рахунок підтримки достатнього рівня доходів населення, так і за рахунок контролю за рівнем цін на продовольчі товари. В сучасних умовах не виключається також можливість самозабезпечення населення продовольством за рахунок особистих підсобних господарств і дачних ділянок.

Безпека харчування означає відповідність якості сировини й продуктів харчування встановленим вимогам і гарантію безпечного їх споживання. Одержуючи комплекс необхідних для нормального розвитку організму речовин, людина повинна бути впевненою в безпеці їжі, у відсутності в ній шкідливих для її здоров'я речовин. Підвищення інтересу до безпеки продуктів харчування на світовому рівні пояснюється зростанням числа захворювань, пов'язаних з харчовими отруєннями. Захворюваність, викликана неякісним продовольством, в свою чергу негативно впливає й на такі макроекономічні показники як стан

внутрішньої й зовнішньої торгівлі, доходи й зайнятість окремих категорій населення.

Продовольча безпека – це забезпечена відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави незалежно від зовнішніх і внутрішніх умов (загроз) задовольняти потреби населення країни в цілому й кожного громадянина зокрема в продуктах харчування, питній воді й інших необхідних товарах, в певному обсязі, асортименті та якості, які здатні забезпечити його фізичний й соціальний розвиток, підтримувати його здоров'я і сприяти розширеному відтворенню робочої сили.

Аналіз стану продовольчого забезпечення в Карпатському регіоні свідчить, про недостатню самозабезпеченість регіону продуктами харчування, дефіцит яких може бути покритий або за рахунок міжобласного обміну, або за рахунок імпорту. Традиційно в структурі споживання населення переважають хліб і хлібопродукти та картопля. Натомість найгірше задовольняються потреби населення в овочах, олії та м'ясопродуктах. Навіть у більш благополучній Львівській області фізіологічні норми не задовільняються за більшістю видів продовольства (див. табл. 1) [2, 44].

Вирішення цих завдань на регіональному рівні, повинно здійснюватися на основі існуючих і потенційних можливостей виробництва сільськогосподарської продукції й продовольчих товарів регіону, а також головних ви-

мог забезпечення продовольчої безпеки – досягнення самозабезпечення й зниження імпортової залежності держави в постачанні певної групи продовольчих товарів. Тобто, йдеться про формування регіонального поділу праці у виробництві сільськогосподарської продукції й продовольства, а також кардинальної зміни організації сільськогосподарського виробництва. Вирішення проблеми самозабезпечення населення Карпатського регіону можливе за умови різкого підвищення продуктивності землі та тварин у зв'язку з обмеженості землі, придатної для сільськогосподарського виробництва. Цьому повинно сприяти державне регулювання виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції.

Регіональна продовольча безпека розглядається в економічній літературі з точки зору її соціальної та економічної сутності. Саме в гарантії безперервного і достатнього (за медичними нормами) забезпечення населення регіону основними продуктами харчування простежується соціальна складова продовольчої безпеки. Економічна сутність продовольчої безпеки на регіональному рівні проявляється у двох аспектах: по-перше, у можливості захисту внутрішнього ринку від необґрунтованих імпортних поставок продовольчих товарів й підтримки економічного становища місцевих агровиробників; по-друге, у можливості зниження економічної залежності відповідної території від інших регіонів краї-

Таблиця 1

Споживання найважливіших продуктів харчування населення Карпатського регіону на душу населення (2000 р.), кг

Продукти харчування	Фізіологічна норма споживання		Споживання	
	раціональна	мінімальна	Україна	Львівська обл.
М'ясо та м'ясопродукти	75	45	32,5	31,5
Молоко і молокопродукти	370	292	197,7	260,3
Хліб і хлібопродукти	105	102	124,1	124,7
Цукор	38	28	36,5	35,3
Олія	13	6	9,3	8,7
Яйця, шт.	283	231	164	172
Картопля	122	93	134,5	144,1
Овочі	158	110	101,0	83,0

ни. Забезпечення продовольчої безпеки багато в чому залежить від наявності розвитку власних природних ресурсів, ефективного функціонування АПК, рівня підтримки вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції державою тощо. Надійність продовольчої безпеки полягає як у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, так і в наявності коштів для їх імпорту в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольчих товарів.

Як свідчить світовий досвід, надійна продовольча безпека держави забезпечується, якщо 75-80% споживання всіх видів продовольства припадає на вітчизняний ринок. При цьому виділяють пріоритетні види продукції, виробництво яких повинно стати предметом особливої уваги з боку держави. Країни з високим економічним потенціалом, інтенсивно включаючись у світовий ринок, дбайливо підтримують високий рівень самозабезпечення. Наприклад, в США і Франції цей рівень складає близько 100%, в Німеччині – 93, в Італії – 78; навіть бідна родючими ґрунтами Японія притримується 50-відсоткового рівня самозабезпечення [3,8]. Достатній рівень продовольчого самозабезпечення або продовольчої незалежності досягається тоді, коли по основних групах продовольчих товарів (м'я-

со й м'ясопродукти, молоко й молокопродукти, яйця, хліб і хлібопродукти, картопля, овочі та фрукти, олія, цукор, риба та рибопродукти) обсяги імпорту не перевищують 30% обсягів їхнього внутрішнього споживання. Виділені вище дев'ять груп продовольчих товарів забезпечують 90% калорійності харчування і є найбільш важливими й незамінними з точки зору збалансованості основних поживних речовин за кількісним і якісним складом.

Самозабезпечення, тобто продовольча незалежність, як необхідна умова продовольчої безпеки країни і регіонів, означає забезпечення основної частини населення продуктами харчування за рахунок внутрішнього виробництва. В сучасних умовах регіони України, здійснюючи політику самозабезпечення, намагаються забезпечити своє населення продукцією харчування місцевого виробництва. Про стан та динаміку споживання основних продуктів харчування домогосподарств Івано-Франківської області свідчать дані *таблиці 2* [4,372].

Слід відмітити, що для України в силу ряду об'єктивних чинників (кліматичні умови, технічний стан виробництва, обмеженість сировинних ресурсів тощо) повне самозабезпечення регіонів основними продуктами харчування на даний час неможливе. В Карпатському регіоні напружену ситуацію з продовольчим забезпеченням населення створюють обмеже-

Таблиця 2

Споживання основних продуктів харчування в Івано-Франківській обл.
(на одну особу за рік; кг)

	1990	2000	2005	2006
М'ясо та м'ясопродукти у перерахунку на м'ясо (включаючи сало та субпродукти)	42,4	29,8	32,8	35,4
Молоко і молочні продукти (в перерахунку на молоко)	359,2	295,0	302,7	302,4
Яйця, шт.	208	167	231	232
Картопля	193,2	171,9	186,9	180,8
Овочі та баштанні	93,0	72,3	83,7	90,4
Хлібні продукти	188,0	138,4	139,6	139,0
Фрукти, ягоди, виноград	43,9	22,5	31,0	31,4
Цукор	46,4	34,7	35,1	37,3
Олія	10,3	8,3	12,7	13,9
Риба	10,9	5,1	10	10,3

ність земельних угідь, низька їх родючість, недостатньо висока ефективність господарювання у сільському господарстві та висока густота населення. Потрібно відмітити, що орієнтація на імпорт продовольчих товарів є небажаною, так як це може призвести до подальшого відставання вітчизняного виробництва, посилення залежності від інших країн і одночасно не може гарантувати безперервне надходження продуктів харчування. Кращим, на наш погляд, було б розумне поєднання самозабезпечення й імпорту, диференційоване за окремими видами продуктів харчування, з перевагою самозабезпечення.

Важливою умовою вирішення даного завдання є створення умов для ефективного функціонування продовольчого забезпечення регіону, що потребує комплексного вирішення і неможливе без тісної взаємодії державних та місцевих органів влади, які регулюють виробництво, переробку, розподіл і реалізацію продовольчих ресурсів, займаються питаннями контролю та якості продовольства.

Визначаючи продовольче забезпечення як сукупність всіх відносин відтворювального процесу: виробництво продовольства, його розподіл, обмін і споживання, слід відмітити, що воно (забезпечення) також відображає організацію й регулювання комплексу відносин по формуванню продовольчих ресурсів, вироблених усередині країни й доповнюваних імпортом. Розподіл продовольства здійснюється між регіонами й усередині регіонів з урахуванням ресурсних можливостей виробників і постачальників, потреб, обумовлених фізичними обсягами й ринковою кон'юнктурою, створенням необхідних резервів. У забезпеченні продовольством істотну роль виконує обмін. Він визначає певні обсяги, асортимент і доступність продовольства для споживачів відповідно до рівня цін і доходів населення. Функціонування механізму обміну ґрунтується на відносинах розподілу й здійснюється ринком. Однак надійність і якість дії цього

механізму залежить від діяльності всієї ієрархічної системи управління щодо його організації. Стан обміну – це найважливіший індикатор, що характеризує налагодженість механізму продовольчого забезпечення. Споживання продовольства у відносинах забезпечення залежить від виробництва, розподілу й обміну, але ця залежність не пасивна. Через систему зворотного зв'язку вона активно впливає на всі попередні йому процеси відтворювальних стадій. Стосовно безпосереднього стримування споживання, то головне в ньому – це обсяги і якість продуктів харчування, їхня відповідність фізіологічним нормам за калорійністю, структурою і якістю продовольчих товарів, які споживаються.

IV. Висновки. Аналіз категорії „продовольче забезпечення» свідчить, що воно включає весь комплекс економічних, технологічних та організаційних заходів, які здійснюються державою та іншими суб'єктами ринку на рівні країни та регіонів з метою задоволення потреб населення у продуктах харчування, а також стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, забезпечення належної якості й безпеки харчових продуктів і їх цінової доступності.

1. Крисанов Д.Ф. Економіко-екологічні проблеми харчової промисловості України. - Київ: Ін-т НАН України, 2002. – 247 с.

2. Онисько С.М., Липчук В.В., Березівський П.С., Вороний І.В. Регіональні особливості становлення і розвитку фермерства. Л. – «Українські технології», 2001. – с. 44.

3. Ушачев И.Г. Продовольственная безопасность России на пороге вступления в ВТО // Экономика сельскохозяйственных предприятий. – 2002. – № 5 – С. 7-11.

4. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2006 рік. І-Ф-2007. – с. 372.

Essence interpretation of the category «food providing» is given as making food safety, its features are exposed in the markets forms of management, and correlation with other categories.